

TÜRKİYE EKONOMİSİNDE CARİ AÇIĞIN BELİRLEYİCİLERİ VE CARİ AÇIĞA YÖNELİK POLİTİKA UYGULAMALARI

Veysel KARAGÖL¹, Meltem ERDOĞAN²

ÖZ

Hızlı küreselleşmenin ve finansallaşmanın etkisi ile son yıllarda cari işlemler açığı, Türkiye ekonomisi için önemli bir sorun haline almış ve cari açık ile mücadele amaçlı politika önerileri ve tedbirler öngören birçok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmada ise cari açığa etki eden belirleyiciler ve bu kapsamda uygulanan politikalar ele alınarak, cari açığın kapatılmasına yönelik politika önerileri sunulması amaçlanmaktadır. Bu amaç kapsamında, Türkiye ekonomisinde cari açığın belirleyicilerinin neler olduğuna ve bu belirleyicilerin etki yönlerine değinilmiş; ayrıca 2003-2015 döneminde cari açık ile mücadelede uygulanan para ve maliye politikalarına yer verilerek, bu politikalara yönelik genel bir değerlendirme ve bundan sonraki dönemler için ise bir takım politika önerileri sunulmuştur. Türkiye ekonomisinin, üzerinde tartışılan yapısal reformları bir an önce hayata geçirmesinin cari açık ile mücadelede hızlı bir biçimde yol kat edebilmek adına büyük ölçüde etkili bir faktör olacağı, çalışmanın elde ettiği en önemli sonuçtur.

Anahtar Kelimeler: Cari Açık, Cari Açığın Belirleyicileri, Para Politikaları, Maliye Politikaları.

¹Araş. Gör., Anadolu Üniversitesi, İ.İ.B.F., İktisat Bölümü, İktisat Anabilim Dalı, vkaragol(at)anadolu.edu.tr

²Yrd. Doç. Dr., Anadolu Üniversitesi, İ.İ.B.F., İktisat Bölümü, İktisat Anabilim Dalı, melteme(at)anadolu.edu.tr

DETERMINANTS OF CURRENT ACCOUNT DEFICIT AND ECONOMY POLICIES PRACTICES FOR CURRENT ACCOUNT DEFICIT IN TURKISH ECONOMY

ABSTRACT

In last years with the impact of rapid globalization and financialisation current account deficit became a major problem for Turkish economy. Hence, many studies have been conducted foreseeing for policy recommendations and precautions against the current deficit. In this study, by considering determinants of current account deficit and implemented policies, it is intended to provide policy recommendations for closing the deficit. As part of this goal, the determinants of current account deficit and impacts of the determinants are discussed. Also, by mentioning monetary and fiscal policies during the period 2003-2015 overall assessment of the policies and a set of policy recommendations for the next periods were presented. The most important result achieved by the study is applying discussed structural reforms in able to have quick progress in dealing with the current account deficit would have a great effect.

Key Words: Current Account Deficit, Determinants of Current Account Deficit, Monetary Policies, Fiscal Policies.

Karagöl, Veysel ve Erdoğan, Meltem (2017). “Türkiye Ekonomisinde Cari Açığın Belirleyicileri ve Cari Açığa Yönelik Politika Uygulamaları”. *ulakbilge* 5. 10 (2017): 353-381

Karagöl, V. ve Erdoğan, M. (2017). Türkiye Ekonomisinde Cari Açığın Belirleyicileri ve Cari Açığa Yönelik Politika Uygulamaları. *ulakbilge*, 5 (10), s.353-381

1. Giriş

Ülkeler arasında yaşanan ve giderek kolaylaşan, hızlı ve yoğun etkileşim süreci cari işlemler dengesinin önemini de büyük ölçüde arttırmaktadır. Ülke ekonomileri cari açık veya cari fazla vermekte ve aslında ideal olan denge durumu için politikalar üretmektedirler. Ülkelerin çoğunlukla cari açık ile mücadele ederken başvurdukları yöntemler ve izledikleri para veya maliye politikaları ülkelerin ekonomik ve sosyal gelişmişlik düzeyine ve sahip oldukları doğal kaynak ve ham maddelere bağlı olarak değişkenlik göstermektedir.

Cari işlemler dengesine yönelik politika uygularken ve politik çıkarımlarda bulunurken öncelikle, söz konusu ekonomi için cari işlemler dengesinin dinamiklerinin neler olduğunu bilmek hayati önem arz etmektedir. Cari açığın belirleyicileri açık bir şekilde ortaya konulduktan sonra ise cari açığın finansmanının nasıl sağlanacağını ve hangi oranlardaki cari açığın söz konusu ekonomi için sürdürülebilir olduğunun tespiti edilmesi gerekmektedir. Doğru ve etkili politikalar üretebilmek ve cari açıkla mücadelede etkin çözüm önerileri sunabilmek ancak bu şekilde mümkün olmaktadır.

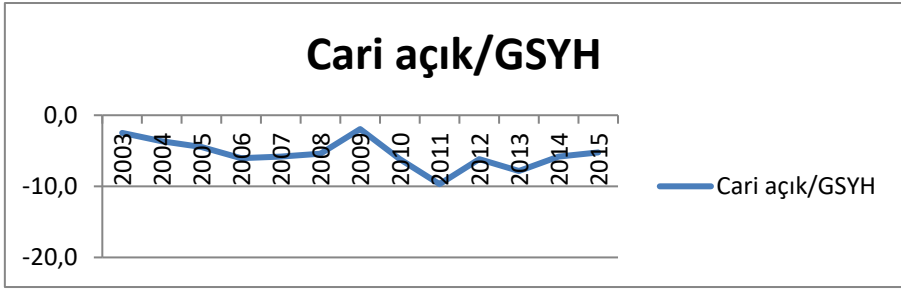
Türkiye ekonomisi açısından bakıldığında, özellikle 1980 yılından itibaren alınan bir takım siyasi kararlar ile daha dışa açık bir hale gelen Türkiye ekonomisi için cari açık son yıllarda önemli bir sorun haline gelmiştir. Özellikle ticaretin küreselleşmesi ve finansal küreselleşme ile birlikte ekonomilerin birinde ortaya çıkan küçük çaplı bir kriz kelebek etkisi yaratarak diğer ülkelere kolaylıkla sıçrayabilmekte ve tüm dünyayı hızlıca etkisi altına alabilmektedir. Nitekim 2008'de ABD'de ortaya çıkan ve kısa sürede tüm dünyayı etkisi altına alan Mortgage Krizi bunun en yakın örneğidir. Tam da bu noktada ülkelerin cari işlemler dengesi önem kazanmaktadır.

Bu çalışmada ise gelişmekte olan bir ekonomi olarak Türkiye ekonomisine yönelik analizler yapılacaktır. Çalışmada, Türkiye ekonomisinde cari açığın belirleyicilerinin neler olduğunun üstünde durularak, 2003-2015 dönemi için cari açık ile mücadelede uygulanan para ve maliye politikalarına değinilmesi ve bir takım politika önerileri gündeme getirilmesi amaçlanmaktadır. Bu amaç kapsamında, cari açığın belirleyicileri ve Türkiye'de cari açıkla mücadelede uygulanan politikalar irdelenecek, uygulanmış olan politikalara ilişkin değerlendirmelere yer verilecektir. Türkiye ekonomisi için en önemli sorunlardan biri olan cari açığa yönelik olarak bir takım politik çıkarımlarda bulunulacak ve politika önerileri sunulmaya çalışılacaktır.

2. Cari Açığın Belirleyicileri

Cari işlemler dengesinin dinamikleri; ülke ekonomilerinin gelişmişlik düzeyine, siyasi ve sosyal yapısına ve sahip olduğu doğal kaynaklara bağlı olarak değişmektedir. Ancak cari açık için göz ardı edilemeyecek öneme sahip olan ve her bir ülke ekonomisini yakından ilgilendiren belirleyiciler bulunmaktadır. Cari açığın en önemli nedenleri ithalat ile ihracat arasındaki fark, tasarruf düzeyi ile yatırım düzeyi arasındaki fark ve kamu gelirleri ve kamu harcamaları arasındaki fark olarak karşımıza çıkmaktadır. Reel döviz kuru, faiz oranı, enerji fiyatları, dış ticaret haddi, enflasyon oranı, ihracatın ithalata bağımlılığı ve finansal gelişmişlik gibi değişkenler de cari açığa neden olan diğer önemli faktörler arasında yer almaktadırlar.

Cari açığın belirleyicilerinin neler olduğuna bakmadan önce cari açığın 2003 yılından günümüze kadar olan dönemdeki seyrini incelemekte yarar vardır. Grafik 1’de cari açığın Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) içindeki payı gösterilmektedir. Grafikten görülmektedir ki; Türkiye ekonomisi 2003 yılından bu yana sürekli olarak cari açık vermektedir. Kriz dönemlerinde azalma göstermekle birlikte cari açık sürekli negatif bir seyir izlemektedir. Türkiye için bu kronikleşen cari açığın nedenleri, cari açığı kapatmaya yönelik uygulamalar ve cari açığın azaltılması veya kapatılması için yapılması gerekenler çalışmanın bundan sonraki aşamalarında kademeli olarak anlatılacaktır.

Grafik 1. Cari Açığın GSYİH İçindeki Payı

Kaynak: BÜMKG (Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü).

Keynesyen milli gelir özdeşliği ile cari açık eşitliğini gösterecek olursak:

$$Y = C + I + G + NX \quad (1)$$

Denklem 1’de yer alan Y: Milli geliri, C: Özel kesim tüketim harcamalarını, I: Özel kesim yatırım harcamalarını, G: Kamu harcamalarını ve NX: Net ihracatı göstermektedir.

Milli gelir eşitliğinde “C+I+G” ifadesi iç talebi ifade etmekte olup denklem 2 aşağıdaki şekilde de yazılabilmektedir (TCMB, 2015, s.6).

$$Y = C + S + T \quad (2)$$

Denklem 2’de yer alan S:Özel kesim tasarruflarını, T:Vergi gelirlerini ifade etmektedir. Elde edilen milli gelir özdeşliklerini birbirlerine eşitlersek aşağıdaki eşitliği elde ederiz.

$$C + S + T = C + I + G + NX \quad (3)$$

Son olarak denklem 3’ü düzenlediğimizde ise aşağıda yer alan net ihracat özdeşliğini elde ederiz.

$$NX = (S - I) + (T - G) \quad (4)$$

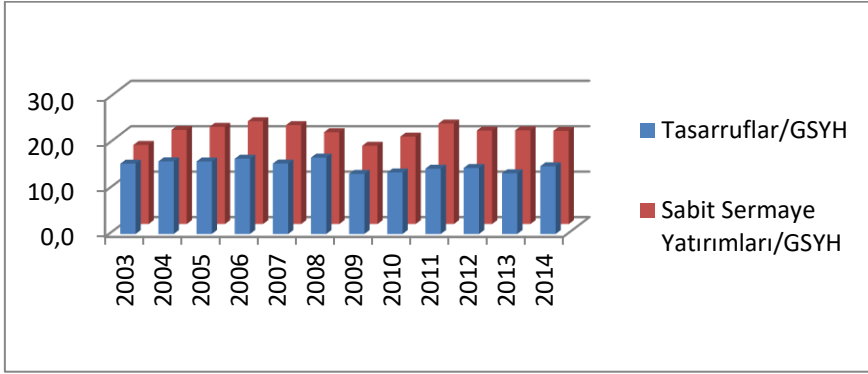
Cari işlemler dengesinin ihracat ile ithalat arasındaki farka eşit olduğu varsayımı altında cari açık, özel kesim tasarruf-yatırım dengesi ile kamu kesimi gelir-harcama dengesinin toplamına eşit olmaktadır (TCMB, 2015, s.6).

Milli gelir özdeşliğinden görülmektedir ki, cari açığın belirleyicisi olarak yurtiçi tasarruf ve yatırım oranları ile kamu kesimi bütçe dengesi büyük önem arz etmektedirler.

Gelişmekte olan ülkelerde yurtiçi tasarrufların yetersizliği, bu eksikliğin dış kaynaklardan finanse edilmesine ve bu ülkelerin dışa bağımlı hale gelmesine neden olmaktadır. Dışa bağımlılıktan kurtulmanın en önemli yolu ise ülkenin üretken kapasitesine arttırması olacaktır (Telatar, 2011, s.25).

Ülke ekonomisinin uluslararası finansmana bağımlı hale gelmesi, büyümeyi de uluslararası yatırımcının kararlarına bağlı kılar. Dolayısıyla ani sermaye çıkışları beklentileri bozarak iç talebi hızla daraltabilir. Bu durum, büyüme hedefi açısından da yurtiçi tasarrufların arttırılmasını zorunlu hale getirmektedir (YASED, 2011, s.5).

Yurtiçi tasarrufların yetersiz olması öncelikle zaman içerisinde tasarruf açığının kronikleşmesine neden olmaktadır. Ayrıca şoklara karşı ekonomik kırılganlık, sermaye hareketlerine aşırı duyarlılık ve ekonomide istikrar sağlanmasının güçleşmesi gibi bir takım ciddi ekonomik problemlere de yol açmaktadır (TCMB, 2015, s.5).

Grafik 2. Tasarruf-Yatırım Açığı

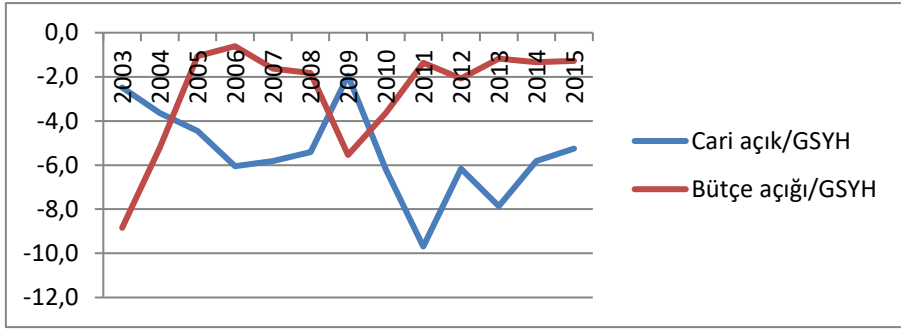
Kaynak: Kalkınma Bakanlığı.

Grafik 2’de Türkiye ekonomisine ait tasarruf-yatırım verileri yer almaktadır. Tasarruflar ile yatırımlar arasındaki farkın 2003 yılından sonra giderek arttığı gözlemlenmektedir. Grafikten de açıkça görüleceği üzere, Türkiye ekonomisi için önemli derecede tasarruf yetersizliğinden söz etmek mümkündür. Tasarruf yetersizliğinin sebebi, yatırımlar değişmezken tasarrufların artması; tasarruflar değişmezken yatırımların artması veya bu iki seçeneğin birleşimi olabilir. Tasarruf yetersizliğinin sebebinin açıkça ortaya konulması, cari açığa ilişkin iyi veya kötü çıkarımında bulunmayı da kolaylaştırmaktadır (Telatar, 2011, s.26).

Milli gelir özdeşliğinden elde edilen cari açığın belirleyicilerinden bir diğeri ise kamu kesiminin gelir-harcama farkı, diğer bir deyişle bütçe dengesidir. Kamu harcamaları, kamu gelirlerinden fazla olduğunda bütçe açık vermekte ve bu durum cari açığa neden olmaktadır.

Bütçe açıkları ile cari açık arasında çift yönlü nedensellik bulunmaktadır. Yani her ikisi de bir döngü içerisinde birbirini etkilemektedir. Bütçe açıkları cari açığa sebep olurken cari açıktaki dengesizlikler de bütçe açıklarını tetiklemektedir (Danışman, 2009, s.28).

Bütçe açıklarında meydana gelen artış veya azalışlar ekonomide yalnızca iç dengeyi değil, aynı zamanda dış dengeyi de etkilemektedir. Dolayısıyla, cari açığın azaltılması için bütçe açıklarının azaltılması teoriyle uygun bir ifade olacaktır. Bütçe dengesine yönelik olarak uygulanacak maliye politikaları, dış denge üzerinde de belirgin bir etki yaratacaktır (Bayrak ve Esen, 2011, s.44).

Grafik 3. Bütçe Açığının GSYİH İçindeki Payı ile Cari Açığın GSYİH İçindeki Payı

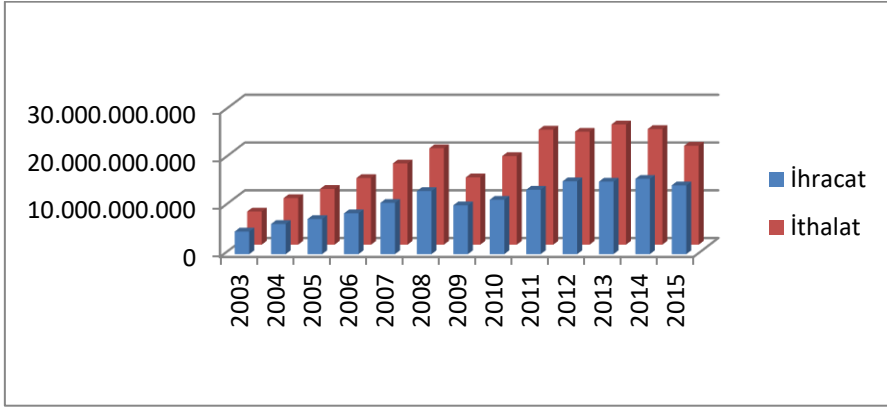
Kaynak: BÜMKO.

Grafik 3'te Türkiye ekonomisine ait bütçe açığı ve cari açık değerleri 2003 yılı itibarı ile gösterilmiştir. Değişkenlerin grafiklerinin bir arada verilmelerinin nedeni aralarındaki güçlü ilişkinin varlığına dikkat çekmektir. Bütçe dengesi ile cari işlemler dengesi arasında normal şartlar altında aynı yönlü bir ilişki söz konusudur. Yani bütçe açıkları arttığında cari açıklar da artmaktadır. Ancak yukarıdaki grafikte ters yönlü bir ilişki söz konusuymuş gibi görünmektedir. Bu durum, milli gelir özdeşliğindeki tasarruf-yatırım eşitliği arasındaki farkın negatif değerler almasından kaynaklanmaktadır. Grafikte ayrıca, ekonomik kriz dönemlerinde bütçe açıkları artarken cari açığın azaldığı gözlemlenmektedir.

Türkiye ekonomisinin 2003 yılı öncesi cari açığı, tasarruf-yatırım dengesi ve bütçe dengesi ile birlikte incelendiğinde, cari açığın asıl nedeninin kamu sektöründeki fazla harcamalardan kaynaklandığı görülmektedir. 2003 yılı sonrasında ise cari açığın temel nedeni özel kesim tasarruflarındaki azalmalardır (Eşiyok, 2012, s.65).

Cari açığa yönelik belirleyici niteliğinde olan bir diğer önemli değişken ise ihracatın ithalatı karşılama oranıdır. Bu oran, ithal ettiğimizden daha mı fazla yoksa daha mı az ihraç ettiğimizi görmek adına üstünde durulması gereken önemli bir göstergedir. Cari işlemler dengesinde ihracat artışları ve ithalat azalışları açıkların kapatılması için olumlu gelişmeler olsa da bu durumların gerçekleşmesi cari açığı tek başlarına azaltmaya yetmemektedir. Yani, “2004 yılı ihracatı 2003 yılı ihracatına göre %25 arttı” ya da “2009 ithalatı 2008 yılı ithalatına göre %40 azaldı” gibi ifadeler cari açığın azaldığı yorumunu yapmak için tek başlarına yeterli olmamaktadır. Burada, ihracatın ithalatı karşılama oranı önem kazanmaktadır. Eğer cari açığın kapanmasını bekliyorsak ihracat artışı ile ithalat azalışı (veya en azından değişmemesi) birlikte gerçekleşmelidir.

İhracatın ithalatı karşılama oranı incelenirken üstünde durulması gereken diğer bir kavram ise ihracatın ithalata bağımlılığıdır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde ithal etmek, ihraç malları üretebilmenin gerekliliği olmakla beraber, bu ülkeler çoğunlukla sanayi malları için ham madde ve enerji sektöründe ithalata bağımlıdır. Birçok gelişmekte olan ülkede ihracat ile ithalatın birlikte artıp azalmasının nedeni de ihracatın ithalata olan bağımlılığı ile açıklanabilmektedir.

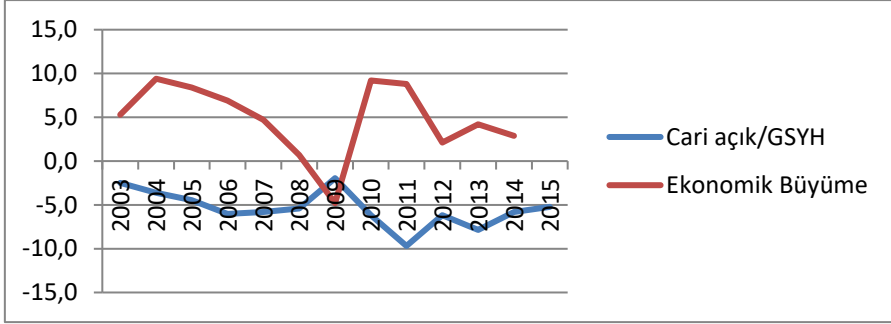
Grafik 4. İhracat-İthalat Oranı

Kaynak: TCMB (EVDS).

Grafik 4'te Türkiye ekonomisine ait ihracat ve ithalat rakamları birlikte sunulmaktadır. 2003 yılından itibaren bakıldığında ihracat ile ithalat arasında ihracatın aleyhine bir ilişki söz konusudur. Küresel kriz dönemi göz ardı edilirse hem ihracatın hem de ithalatın zaman içerisinde artan bir trende sahip olduğunu söylemek mümkündür. Ancak özellikle son yıllarda ithalatın ihracattan daha hızlı arttığı gözden kaçmamaktadır. Bunun da en önemli nedeninin Türkiye'nin ithalatta dışa bağımlılığı olduğu düşünülmektedir. Kriz döneminde ise hem ihracatta hem de ithalatta bir küçülme söz konusu olmaktadır.

Ekonominin büyüme oranları, ülke ekonomisine dair birçok noktada önemli bir makro ekonomik gösterge niteliği taşımaktadır. Özellikle gelişmekte olan ülkeler söz konusu olduğunda geniş anlamda kabul gören yaklaşıma göre cari açık ile ekonomik büyüme arasında kuvvetli ve ters yönlü bir ilişki mevcuttur. Nedensellik ilişkisi, ekonomik büyüme oranından cari işlemler dengesine doğru ve tek yönlüdür. Gelişmekte olan ülkelerin neredeyse tamamı ithalata bağımlı bir ekonomik büyüme seyretilerlerinden dolayı, söz konusu ülke ekonomileri büyüdükçe cari işlemler açığı da bununla birlikte artmaktadır. Gelişmiş ülkelerde ise ekonomik büyüme oranı ile

cari açık arasında ilişki zayıf veya yok denilecek kadar azdır. Dolayısıyla gelişmiş ülkeler açısından bakıldığında ekonomilerinin büyümesi cari işlemler dengesinde büyük etkilere sahip olmayacaktır (Telatar ve Terzi, 2009, s.119).

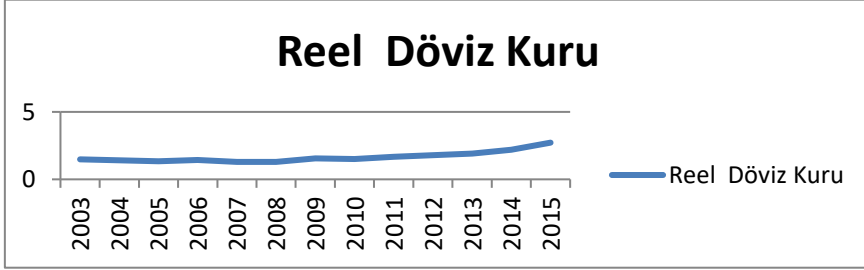
Grafik 5. Ekonomik Büyüme ile Cari Açığın GSYİH İçindeki Payı

Kaynak: BÜMKO.

Grafik 5'te 2003 yılı itibariyle Türkiye ekonomisine ait ekonomik büyüme oranları ve cari açığın GSYİH'ye oranı birlikte gösterilmektedir. Grafik ayrıntılı bir biçimde incelendiğinde ekonomik büyüme oranının arttığı dönemlerde cari açığın da artış eğilimi gösterdiği çıkarımında bulunmak doğru bir tespit olacaktır. Küresel kriz döneminde ise talep daralmasından kaynaklanan bir ekonomik küçülme ve bunu takiben cari açıkta bir azalma meydana geldiği de açık bir şekilde gözlemlenmektedir.

Cari işlemler dengesinin şekillenmesinde bir diğer önemli değişken ise reel döviz kuru. Dış ticarete konu olan malların fiyat (döviz kuru) esnekliği büyük öneme sahiptir. Çünkü ithal edilen mallar ülke ekonomisi için zorunlu olduklarında, söz konusu mallardaki fiyat artışları veya azalışları ithalatı, dolayısıyla cari işlemler dengesini ciddi bir biçimde etkilemektedir. Türkiye için reel döviz kuru, Türkiye ekonomisindeki mal satış fiyatları ile dış ülkelerdeki mal satış fiyatları oranlanıp nominal döviz kuru ile çarpılarak bulunur (Eğilmez, 2013).

Türkiye ekonomisi için çoğunlukla kabul gören görüş, reel döviz kurundaki artışın yani Türk Lirası'nda meydana gelen değer kaybının cari işlemler açığını azaltacağı yönündedir. Ulusal paradaki değer kaybıyla birlikte bir yandan ihracatta bir artış beklenirken öte yandan, pahalılaşan ithal mallarından vazgeçilmesi suretiyle ithalatta bir azalış beklenmektedir (YASED, 2011).

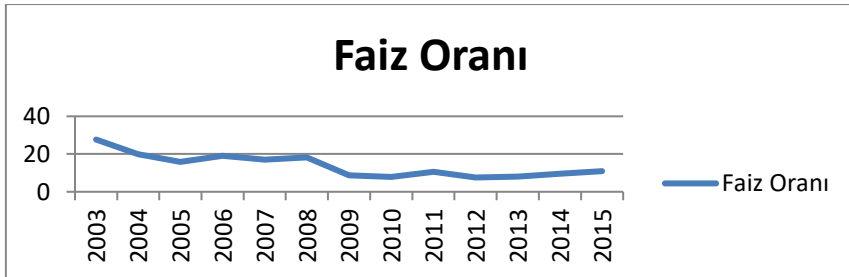

Grafik 6. Reel Döviz Kuru (ABD Doları alış fiyatı)

Kaynak: TCMB (EVDS).

Grafik 6’da reel döviz kurunun zaman içerisinde izlediği pozitif yönlü trend resmedilmektedir. 2003-2008 arasında neredeyse stabil bir seyir izleyen döviz kurunun, özellikle kriz döneminin ardından giderek arttığı gözlemlenmektedir. 2003-2008 yıllarında ulusal paranın reel anlamda kısmen değerli olmasıyla cari açığın azalması beklentisi gerçekleşmese de, 2008’den sonra reel döviz kurunda meydana gelen artışlar cari açığın da artmasına sebep olmuştur.

Cari işlemler dengesi üzerinde çok önemli etkileri bulunun bir diğer değişken ise ülke ekonomisinde Merkez Bankası kanalıyla uygulanan politika faiz oranıdır. Politika faiz oranının yükseltilmesi cari açığın azaltılmasını sağlayacaktır. Faiz oranının yükseltilmesi cari açık üzerinde iki farklı kanal aracılığıyla etkili olacaktır. Bunlardan ilki, politika faiz oranının artırıldığı varsayımı altında, ülkeye yabancı kaynak girişinin artması ve ulusal para biriminin değerlendirilerek, ithalatı ve dolayısıyla cari işlemler açığını arttırmasıdır. İkincisi ise yine politika faiz oranının artırılmasının kredi talebini ve iç talebi azaltarak, ithalatı ve dolayısıyla cari işlemler açığını azaltması şeklinde ortaya çıkmaktadır (Esen vd., 2012, s.216).

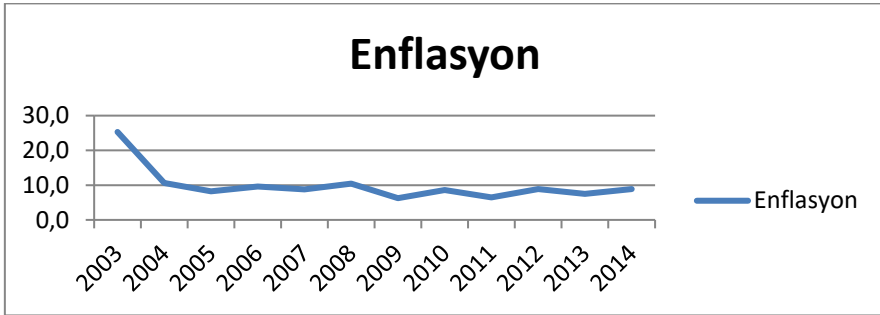

Grafik 7. Bankalarca Açılan Mevduatlara Uygulanan Ağırlıklı Ortalama Faiz

Kaynak: TCMB (EVDS).

Grafik 7, Bankalar tarafından açılan mevduatlara uygulanan ağırlıklı ortalama faiz oranının seyrini resmetmektedir. Söz konusu faiz oranı piyasa faizi hususunda önemli bir gösterge niteliğini taşımaktadır. Grafik incelendiğinde, 2003 yılından sonra faiz oranının giderek azaldığı görülmektedir. Türkiye’de uygulanmaya başlayan ‘Enflasyon Hedeflemesi’ ile birlikte faiz oranında azalma sürecinin hızlandığını söylemek mümkün olabilir. Zaman içerisinde enflasyon oranı azaldıkça faiz oranı da azalan bir seyir izlemiştir. Faiz oranı azalırken cari açığa önemli değişiklikler olmamasının nedeni ise yine Türkiye’nin ithalatta dışa olan bağımlılığıyla ve iç talebin yüksek olmasıyla açıklanabilir.

Enflasyon oranının cari açık ile olan ilişkisi de en az enflasyon-faiz ilişkisi kadar önem arz etmektedir. Türkiye ekonomisinin yüksek büyüme arzusunun önündeki en büyük engel finansman sorunudur. Enflasyon ve cari açık, büyümenin finansmanı anlamında birbirlerinin ikamesi olarak gösterilebilir. Büyümek isteyen bir ekonomide kaynakların yetersiz olduğu durumda, enflasyon ya da cari açık büyümenin finansmanı olarak kullanılmaktadır. Söz konusu ekonomi, ülkenin kurumsal yapısının ve dış dengelerin elvermediği durumlarda, cari açığın kapatılmasına yönelik olarak yüksek enflasyon politikaları izlemek durumunda kalmaktadır. Ancak günümüzde ülkeler için dış finansman sağlama zorlukları çoğunlukla ortadan kalkmıştır. Nitekim Türkiye, ‘Enflasyon Hedeflemesi’ uygulaması ile büyümenin yükünü dış kaynaklara aktarmıştır (Günçavdı, 2013).

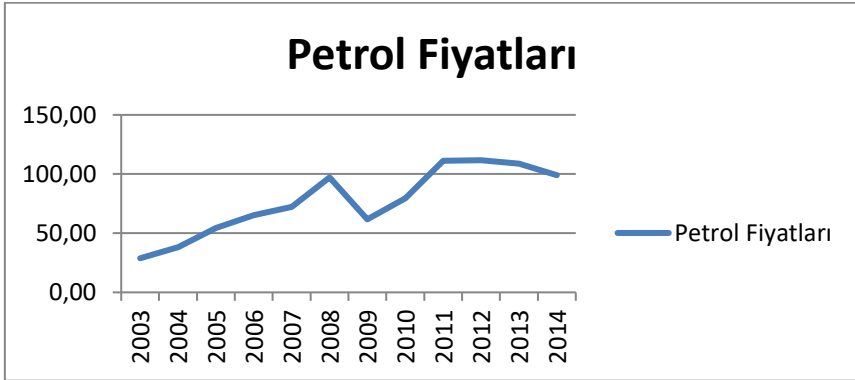
Grafik 8. Enflasyon Oranı

Kaynak: TCMB (EVDS).

Grafik 8’de Tüketici Fiyat Endeksi (TÜFE) yıllık ortalama değerlerinin 2003 yılından itibaren izlediği seyir gösterilmektedir. Türkiye ‘Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı’ ve ‘Enflasyon Hedeflemesi’ uygulamalarının öngördüğü biçimde enflasyonu tek haneli rakamlara düşürmüştür. Zaman içerisinde düşen enflasyon oranı, büyümenin finansmanı hususunda öncelikle yerini cari açığa bırakmıştır.

Daha sonra ise cari açığın da azaltılmasına yönelik politikaların neticesinde ekonomik büyüme oranı giderek azalmıştır.

İthalatta ve özellikle de enerjide dışa bağımlı bir ülke olan Türkiye için cari işlemler dengesinin belirleyicisi olması hususunda hayati bir öneme sahip olduğu düşünülen bir diğer değişken ise enerji fiyatlarıdır. Türkiye'nin toplam ithalatı içerisinde çok büyük payı olan enerji ithalatı içerisinde cari açığı arttırmada en baskın faktörün ise petrol fiyatları olduğunu söylemek yerinde bir tespit olacaktır. Petrol fiyatlarının, cari işlemler açığını nasıl ve ne yönde etkilediğine yönelik arz kanalı, talep kanalı, finansman kanalı, ticaret kanalı ve parasal kanal olmak üzere beş farklı yaklaşım bulunmaktadır. Petrol fiyatındaki değişimler, petrolün bir üretim girdisi olması nedeniyle arz kanalı ile; petrol ile çalışan mallara olan talebin fiyat esnekliğine bağlı olarak değişebilmesinin mümkün olması nedeniyle de talep kanalı ile cari işlemler dengesini bozduğu görülmüştür. Bunun yanında, petrol ithalatçısı ülkeler için petrol fiyatlarının artması bir ticaret haddi şoku olmakla birlikte, bu artışı takiben para otoritesinin yapacağı müdahaleler de ekonomiyi durgunluğa sürükleyebilmektedir. Petrol ihracatçısı ülkelerde ise finansman kanalı varsayımı ile petrol fiyatlarının artması varlık fiyatlarını ve karlılığı arttıracaktır (Bayat vd., 2013).

Grafik 9. Brent Petrol Fiyatları

Kaynak: www.bp.com (British Petrol Databank).

Grafik 9'da petrol fiyatlarının zaman içerisindeki seyrine yer verilmiştir. Kriz dönemine kadar giderek artan petrol fiyatları, kriz döneminde yaşadığı düşüşten sonra tekrar toparlanarak yükseliş trendine geçmiştir. Günümüzde ise petrol fiyatlarında önemli düşüşler yaşanmaktadır. Türkiye'de, enerjide dışa bağımlılık ve üretimde enerji girdisinin kullanımı büyük oranlarda olduğundan, petrol fiyatlarında

meydana gelecek bir artışın cari açığı önemli ölçüde arttırması beklenmektedir. Türkiye’de enerjiye olan talep de önemli büyüklüklere ulaşmaktadır. Bu nedenlerle cari işlemler hesabının şekillenmesinde petrol ithalatı büyük önem kazanmaktadır.

Cari işlemler dengesinin belirleyicileri yukarıda adı geçen değişkenlerle sınırlı kalmamakta, bunlar dışında cari açığı etkileyen ve analizlere konu olan birçok faktör bulunmaktadır. Ancak bu çalışmada Türkiye için hayati öneme sahip olduğu düşünülen ve literatürde çokça değinilen değişkenlerin anlatımına yer verilmiştir. Çalışmanın bundan sonraki aşamasında ise cari açık ile mücadelede uygulanması gereken politikaların neler olduğuna ve yukarıda adı geçen değişkenlerin cari açık ile ilişkisi dikkate alınarak, Türkiye ekonomisinde 2003 yılından itibaren uygulanan politikalara değinilecektir.

3. Türkiye’de Cari İşlemler Açıklarına Yönelik Olarak Uygulanan Ekonomi Politikaları

Cari açık ile mücadelede çözüm yolları üretebilmek adına, ülkenin Merkez bankasının ve mevcut hükümetinin izlediği ekonomi politikaları büyük önem arz etmektedir. Bu nedenle bu bölümde, üçüncü bölümde yer verilecek olan ekonometrik çalışmanın dönemleri (2003-2015) itibari ile Türkiye ekonomisinde uygulanan para ve maliye politikalarına değinilecektir. Para ve maliye politikalarının yanında bazı politika uygulamalarına da spesifik olarak yer verilecektir. Ancak bunların öncesinde 2003 yılı öncesi politika uygulamalarına, kısa da olsa, değinmekte fayda olduğu düşünülmektedir. Zira geçmişin, geleceğin aynası olduğu yadsınamaz bir gerçektir.

3.1. Para Politikası Uygulamaları

Ülke ekonomilerinde para politikası uygulamaları Merkez bankaları tarafından yürütülmektedir. Türkiye’de ekonomi politikalarının para politikası ayağını Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası oluşturmaktadır. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) Para Politikası Kurulu, ekonominin gündemine göre politika kararları almakta ve bunu kamuoyuyla paylaşıp uygulamaya koymaktadır. Çalışmanın bu aşamasında, Türkiye ekonomisi için uygulanan para politikalarına değinilirken TCMB’ye ait web sayfasında yer alan ve yıllık olarak yayınlanan Para ve Kur Politikası Metinleri’nden faydalanılacaktır³.

³ TCMB, Para ve Kur Politikası Metinleri,

<http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TCMB+TR/TCMB+TR/Main+Menu/Yayinlar/Tmel+Politika+Metinleri/Para+ve+Kur+Politikasi+Metinleri> (Erişim:15/02/2016).

3.1.1. 2003 Yılı Öncesi Türkiye Ekonomisine Genel Bir Bakış

2003 yılı öncesi Türkiye ekonomisine genel bir bakışın, 2003 yılı ve sonrasında alınan para politikası kararlarının daha iyi anlaşılması açısından gerekli olduğu düşünülmüştür.

Türkiye ekonomisi, 1980’li yıllardan itibaren dış politikasında radikal bir karar alarak dışa açılmaya karar vermiş ve dışa açılma ile birlikte ekonomide meydana gelen krizlerin sayısı ve ülke ekonomisini etkileme hızı artmıştır. Türkiye’nin özellikle 1990’lı yıllarda karşılaşmaya başladığı krizlerin önemli iki nedeni bulunmakta idi. Bunlardan ilki iç borçların sürdürülemez bir hal alması, ikincisi ise mali sistemdeki sağlıksız yapının ve diğer yapısal sorunların henüz bir çözüme kavuşturulmamış olması ile ilgilidir. Bir yandan yüksek kamu açıkları, öte yandan ekonominin genelinde ihtiyaç duyulan yapısal reformların varlığı nedenleri ile Türkiye ekonomisinde 2000’li yılların başında ‘Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı’ uygulamaya konmuştur. Bu program ile enflasyon oranlarını çift haneli sayılardan tek haneli rakamlara düşürme ve ekonomik büyümeyi yeniden sağlama amaçlanmıştır. Programın uygulanmaya başlaması ile birlikte enflasyon hızla yavaşlamış ve faiz oranları azalma eğilimi içine girmiştir. Enflasyon ve faiz oranlarındaki bu düşüş üretimi ve iç talebi canlandırmıştır. Enflasyonun hızlı bir biçimde düşmesi TL’nin reel olarak değerinin artmasına neden olurken, iç talepte meydana gelen yükselme ve enerji fiyatlarındaki artışlar ile birlikte artan cari işlemler açığı tahmin edilen düzeyinin üstüne çıkmıştır. Durum böyle olunca, mevcut kur sisteminin sürdürülebilirliği ve cari açığın finansmanı ile ilgili kaygılar giderek artmıştır. Bunların yanında Türkiye’de o dönemdeki politik belirsizlikler, kamu bankalarına ilişkin olarak yaşanan problemler ve bazı kamu işletmelerinin işlevlerini yerine getiremeyeşine bir de Arjantin’de gelişen ekonomik kriz eklenince, Türkiye’ye dış kaynak girişinde bir azalma meydana gelmiştir. Bu gelişmeler, Türkiye ekonomisinde Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerini beraberinde getirmiştir. Krizin derinleşmesini önlemek amacıyla ise Uluslararası Para Fonu (IMF) ile yapılan anlaşmanın yanında bir dizi önlem alınarak ve yapısal reformlar hızlandırılarak krizin etkileri giderilmeye çalışılmıştır. Kriz neticesinde, uygulanmakta olan döviz kuru sistemi terk edilerek TL dalgalanmaya bırakılmıştır. Ayrıca, yaşanan mali krizden reel sektör de olumsuz etkilenmiştir. Bunun yanında, enflasyon ve faiz oranlarındaki artışlar ile döviz kurunun dalgalanmaya bırakılmasının yarattığı belirsizlik ortamı da ekonomi için ağır bir darbe olmuştur.

Meydana gelen krizler ile birlikte uygulanmasına hız verilen Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı, birçok yasal düzenlemeyi ve yapısal reformları içermektedir. Mali sektörde büyük yaralar açan bu krizlerin neticesinde bankacılık ile ilgili düzenlemeler de hız kazanmış, mali sektörü yeniden yapılandırma yoluna gidilmiştir. Bunların yanında reel ekonomiye ilişkin bir takım tedbirlerin alınması da

sağlanmıştır. Bunlardan ilki ihracatın artırılmasına yönelik bir takım düzenlemeleri kapsamaktadır. Doğrudan yabancı sermayenin ülkeye girişini hızlandırmak ve esnaf, sanatkar ve Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerin (KOBİ) krizi en az zararlarla atlattıklarını sağlamak amacıyla bir takım planlamalar yapılmıştır.

Uzun dönemli perspektiften bakıldığında Türkiye’de o dönemlerde kronikleşen yüksek enflasyon ve bütçe açıkları ile başa çıkmak, Avrupa Birliği’ne tam üyeliği sağlamak, sağlıklı ve istikrarlı bir kamu dengesi ile istikrarlı bir büyüme ortamına girmek amaçları ile Güçlü Ekonomiye Geçiş Programına ihtiyaç duyulduğu belirtilmektedir.

2002 yılında ise 22 Şubat 2011 tarihli basın açıklaması ile ilk kez değinilen, gelecek dönem enflasyonuna odaklanan bir para politikası stratejisi benimsenmiştir. ‘Örtük enflasyon hedeflemesi’ olarak adlandırılan bu strateji ile gelecek dönemlere ilişkin enflasyon hedefleri konularak, bu stratejinin para tabanının yanında güçlü bir çapa işlevi görmesi amaçlanmıştır. Bu bağlamda, temel hedefin fiyat istikrarı olacağı ve dalgalı döviz kuru rejiminde politika aracı olarak kullanılan kısa vadeli faiz oranlarının temel hedef çerçevesinde aktif bir rol oynayacağı belirtilmiştir.

3.1.2. Türkiye Ekonomisinde 2003 Yılı Sonrasında Uygulanan Para Politikaları

Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı ile 2001 krizi sonrasında uygulamaya konulan bir takım yasal düzenlemeler, enflasyon hedeflemesi uygulaması ve sıkı para ve maliye politikalarının tutarlı bir şekilde uygulanması, toplumda olumlu beklentileri ve piyasaya duyulan güveni arttırdığı belirtilmiştir. Güven ortamının oluşması, uzun vadede risk primlerini düşürürken, TL’nin değerini arttırmış ve uzun vadeli faizleri düşürmüştür, dolayısıyla enflasyonla mücadelede katkı sağlamıştır.

Merkez Bankalarının öncelikli amacı olan fiyat istikrarının sürdürülmesinde giderek yaygınlaşan enflasyon hedeflemesi ile yakalanan başarı ve elde edilen olumlu sonuçlar, dalgalı kur rejimine uyumun artması ve enflasyon hedeflemesi rejimine geçiş için gerekli şartların olgunlaşması ile birlikte TCMB, 2006 yılında ‘Açık Enflasyon Hedeflemesi’ politikası uygulamaya başlayacağını belirtmiş ve söz konusu uygulamanın çerçevesini belirlemiştir. Enflasyon hedeflemesine ilişkin olarak, şeffaflık, hesap verilebilirlik ve öngörülebilirlik alanlarında önemli adımlar atıldığının altı çizilmiş olsa da, daha ilk yılından hedeflerin dışında bir enflasyon oranının gerçekleşmiş olması göz ardı edilmemiştir. Hedefin dışında bir enflasyon oranının gerçekleşmesi ise ekonomide meydana gelen arz şoklarına bağlanmıştır.

2002-2005 yılları arasında uygulanan örtük enflasyon hedeflemesi ile hedefin altında enflasyon oranları gerçekleşirken, 2006’da açık enflasyon hedeflemesi uygulaması ile birlikte hedef oranda meydana gelen sapmaları TCMB, dünya

konjonktüründeki hızlı değişimlere ve para politikasının kontrolü dışında meydana gelen bir takım gelişmelere dayandırmıştır. Para politikasının kontrolü dışındaki gelişmeler ise uluslar arası sermaye hareketlerinin gelişmekte olan ülkelerin aleyhine işlemesi ve Türkiye’den sermaye çıkışları yaşanması, Yeni Türk Lirası’nın değer kaybı yaşaması, finansal istikrarsızlığın yarattığı güvensizlik ortamı, kuraklıktan dolayı gıda fiyatlarının artması ve enerji fiyatlarının artması olarak sıralanmıştır. Enflasyon hedeflemesinde meydana gelen ciddi sapmalar ve beklentilerin bozulması, siyasi belirsizliklerin ortadan kalkması ve parasal sıkılaştırmanın etkisiyle kontrol altına alınmıştır.

Akkaya ve Gürkaynak (2012, s.96), 2001-2006 yılları arasında uygulanan politikaların başarılı olduğunu belirtirken bunun nedenlerini iyi bir merkez bankası, bankacılık sektöründeki düzenlemelerin sektörü dirençli hale getirmiş olması ve mali disiplin uygulaması ile ilişkilendirmektedir.

2008 yılının son çeyreğinde Amerika Birleşik Devletleri (ABD)’de meydana gelen ve daha sonra tüm dünyaya yayılan küresel finans krizi, finans piyasalarına yönelik güven kaybı meydana getirmiştir. Türkiye ekonomisi, 2001 krizine yönelik olarak uyguladığı tedbirler ile küresel finans krizinin etkisini aza indirmiş olsa da dünya koşullarının gerektirdiği şekilde ek bir parasal sıkılaşmaya maruz kalmıştır. Finansal koşulların getirdiği bu sıkılaşmanın olumsuz etkilerini gidermek amacı ile kısa vadeli faiz oranlarında indirimle gidilmiştir. Yani bu durumda genişlemeci bir para politikası izlemiştir.

Küresel krizin etkileri 2009 yılında da devam etmiştir. Gelişmekte olan ülkelerdeki merkez bankaları, finansal istikrara yönelik endişeleri nedeni ile davranışlarında ölçülü bir tutum sergilemiştir. TCMB ise 2008 yılının sonunda başlattığı parasal genişleme sürecine devam ederken, politika faizlerinde de ciddi indirimlere gitmiştir. Öyle ki, enflasyon hedeflemesi stratejisi uygulanan ülkelerin bütününe bakıldığında kriz sürecinde en fazla faiz indirimine giden ülke Türkiye olmuştur.

Kriz dönemini takiben finansal istikrar önemli bir hedef halini almış; faiz indirimlerinin yanında, likidite sıkışıklığını giderecek, kredi piyasalarının etkin ve sağlıklı bir şekilde işlemesini sağlayacak ve reel sektöre arka çıkacak bir takım ek önlemler geliştirilmiştir. Yine bu dönemde faizin tek haneli rakamlara düşürülmesi TCMB tarafından, bankacılık sisteminin sağlamlılığını gösteren başarılı bir durum olarak addedilmiştir.

TCMB, kriz dönemiyle birlikte, politika kararları alırken ve politikaları uygularken kamu maliyesine ilişkin gelişmelerin yakından takip edileceğini vurgulamıştır. Hükümetin açıklayacağı Orta Vadeli Program’ın (OVP) ve Avrupa Birliği’ne uyum sürecinin gerektirdiği şekilde adımlar atacaklarını belirtirken; mali

disiplinin ve yapısal reformların uygulanmasının büyük önem arz ettiğinin üstünde durmuşlardır.

Ekonominin üstündeki Küresel kriz kalıntıları da yavaş yavaş yok olmaya başlarken, TCMB’de para politikası çıkış stratejisi gündeme gelmiştir. Bu strateji, çıkış sırasında alının bir takım politika kararlarının ve bir dizi önlemin normalleştirilmesini içermiştir. Gevşek para politikaları ile genişlemeci maliye politikalarının gereğinden uzun sürdürülmesinin hem enflasyon risklerini arttıracığını hem de ekonomide yeni dengesizliklere neden olacağını söylemişlerdir. Ekonominin kalıcı hasarlara maruz kalmaması amacı ile hem Türk Lirası hem de döviz piyasalarına yönelik olarak bir takım para politikası çıkış stratejisi, kademeli bir şekilde gerçekleştirildiği ve piyasalardaki oynaklıklar ve tedirginliklerin önemli ölçüde elimine edildiği belirtilmiştir.

Finansal krizin dünya ekonomileri üzerindeki etkilerine bakıldığında krizin gelişmiş ekonomilerde, gelişen ekonomilere göre daha uzun ve daha büyük etki yarattığı görülmüştür. Gelişmiş ülkelerde daha önce hiç olmadığı kadar parasal genişlemenin varlığı devam ederken; gelişmekte olan ülkelerde ekonomideki hızlı bir toparlanma ile birlikte başlayan, kriz sürecinde uygulamaya konan politikaların geri alınması süreci gözlemlenmiştir. Krizin etkisi gelişmiş ülkelerde hala hissedilirken, gelişmekte olan bir ülke konumundaki Türkiye’nin kredi notu, kredi derecelendirme kuruluşları tarafından yükseltilmiştir. Burada gelişmiş ülkelerin küresel piyasalarda sebep olduğu likidite bolluğunun bir sebebi olduğu düşünülmüştür.

Gelişmiş ülkelerin genişlemeci politika kararlarının sebep olduğu diğer bir durum da ekonomimizde meydana gelen iç ve dış talep artışı ile birlikte genişleyen kredi genişlemesinin bir sonucu olan cari açığa artıştır. Cari açığa ilişkin risklerin bertaraf edilmesi amacıyla kamu tasarruflarının arttırılmasının ve dolayısıyla mali disiplinin sürdürülmesinin elzem olduğunun altı çizilmiştir.

Yeni küresel konjonktürde TCMB’nin temel amacı olan fiyat istikrarının yanına yeni bir hedef strateji daha eklenmiştir. Bu yeni hedefin adı finansal istikrardır. Ayrıca içinde bulunulan konjonktürün, temel politika aracı olan kısa vadeli faiz oranlarının yanında; likidite yönetimi ve zorunlu karşılıklar gibi alternatif politika araçlarının uygulanmasını gerekli kıldığı vurgulanmıştır. Bu kapsamda, gerek fiyat istikrarının gerekse finansal istikrarın sağlanması amacıyla Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu (BDDK) da bir dizi önemli tedbirler almıştır.

Finansal istikrar hedefi ile birlikte, geleneksel para politikası araçlarına ilave olarak, makro riskleri azaltıcı bir takım araçlar da yaygın olarak kullanılmaya başlamıştır. Özellikle gelişmekte olan ülkeler, politika stratejilerini belirlerken sermaye akımlarını ve bununla ilişki içerisinde olan finansal anlamdaki makro

riskleri yönetmeye yönelik çerçeveler tasarlamaya girişmiştir. TCMB, fiyat istikrarı ve finansal istikrar amaçlarına yönelik olarak artık faiz koridoru, likidite yönetimi ve rezerv opsiyon mekanizması gibi yeni bazı konjonktürel araçlar ile yapısal araçlar kullanmaya başlamıştır. Faiz koridoru, TCMB'nin gecelik borç verme ve borç alma faizinin arasında kalan kısmını tanımlanmıştır. Ayrıca, TCMB'nin piyasayı fonlarken kullandığı bir haftalık repo fonlama faizi, diğer bir değişle politika faizi; faiz koridoru ile birlikte her ay kamuoyuna ilan edilmeye başlamıştır. Rezerv opsiyon mekanizması ise bankaların bünyesinde TL cinsinden tuttukları zorunlu karşılıkların bir bölümünü altın ve döviz cinsinden tutmalarına olanak tanımak sureti ile ek altın ve döviz bulundurulmasını sağlayan bir mekanizma niteliği taşımaktadır. Rezerv opsiyon mekanizmasının, döviz kuru ve krediler üzerinde sermaye akımlarının oluşturduğu dengesizlikleri gidermede, döviz rezervlerini dış finansman koşullarına göre ayarlama ve yastık altı altınların ekonomiye kazandırılmasında önemli bir araç niteliğinde olduğu vurgulanmıştır. Bankaların borçluluk düzeyini sınırlamaya odaklı kaldıraca dayalı zorunlu karşılık uygulaması da yine bu dönemlerde ortaya konmuştur.

Uygulanmaya konan bu yeni politika bileşimleri ile cari dengedeki bozulmayı kontrol altına almak ve istikrarlı bir ekonomik büyüme sağlamak için kredi büyümesinin yavaşlatılması ve Türk Lirasının ekonomik temellere uygun hale getirilmesi amaçlanmıştır. Yine kredi büyümesindeki yavaşlamanın ve TL'nin aşırı değerlenmesinin önlenmesinin net ihracatta önemli artışlara neden olduğu ve olacağı vurgulanmıştır. Kredi artışlarının uygun düzeylerde kaldığı sürece cari dengenin sürdürülebilirliğine olumsuz etkisi olmayacağı da ayrıca belirtilmiştir.

TCMB son yıllarda, temel amacı olan fiyat istikrarında hükümet ile vardıkları mutabakatta Orta Vadeli Program çerçevesinde enflasyon hedefini %5 olarak belirlerken; hem negatif hem de pozitif yönde belirsizlik aralığı olarak adlandırılan 2 puanlık bir tahminden sapma payı bırakılmıştır. Sapmaların varlığının ve hedefe ulaşılma yavaşlığının nedenlerinin ve bu konuda alınması gereken önlemlerin, yayınlanacak enflasyon raporları ile kamuoyuna duyurulacağının ve yine belirsizlik aralığının dışında kalınması durumunda hükümete açık mektup yazılacağının açıkça altı çizilmiştir.

Son dönem uygulamaları günümüzde de devam ederken, belirli aralıklarla yayınlanan finansal istikrar raporu TCMB'nin önemli bir iletişim aracı olma işlevini sürdürmüştür. TCMB'nin Kanunu çerçevesinde Türkiye İhracat Kredi Bankası A.Ş. (Türk Eximbank) ve diğer ticari bankalar aracılığı ile ihracatçılara kullandırılan reeskont kredileri (240 güne kadar vadeli ve TL cinsinden), vade sonunda döviz olarak geri ödenmesi gerekliliği ile yine son dönemlerde TCMB döviz rezervlerine önemli ölçüde katkısı olan araçlardan bir diğeridir. Sermaye akımlarının döviz piyasası üzerindeki etkilerini sınırlandırmaya yönelik olarak rezerv opsiyon

mekanizması ise bankalar tarafından istikrarlı bir biçimde kullanılmaya devam etmektedir. Bunun yanında, arz ve talep koşulları ile şekillenen dalgalı döviz kuru rejiminin uygulanmasına da devam edilirken; döviz piyasasında arz ve talebi belirleyen koşullar, para ve maliye politikaları, ekonomik temeller, uluslar arası gelişmeler ve beklentiler olarak sıralanmıştır. TCMB'nin herhangi bir kur hedefi bulunmazken, yerli paranın aşırı değerlendirildiği veya aşırı değer kaybettiği durumlara karşı politika tedbirleri uygulanmaktadır.

TCMB 2015 yılının Ağustos ayında yayınladığı ve 2016 yılında da uygulanmasına aynen devam edileceğini belirttiği “Küresel Para Politikalarının Normalleşme Sürecinde İzlenecek Yol Haritası” içerik olarak şunları kapsamaktadır: Türk Lirası likidite yönetimi çerçevesi sadeleşme adımları, döviz likiditesi önlemleri ve finansal istikrarı destekleyici önlemler. Bu bağlamda, Türk Lirası likidite yönetiminde faiz koridoru, fonlama ve teminat koşulları; döviz likiditesi önlemlerinde esnek döviz satım ihaleleri, rezerv opsiyonları ve döviz depo piyasası tedbirleri; finansal istikrarı destekleyici önlemlerde ise yabancı para vadelerinin uzatılması, TL cinsinden yükümlülüklerin desteklenmesi ve yabancı para zorunlu karşılıklara faiz ödenmesi gibi bir takım politika araçlarının uygulanması öngörülmüştür.

3.2. Maliye Politikası Uygulamaları

Bir ülke ekonomisinde hükümet yetkililerince uygulanan maliye politikaları ekonomideki gidişatı gösteren ve ekonomiye yol haritası çizen önemli uygulamalardan biridir. Bu nedenle özellikle son yıllardaki cari işlem açıklarının nedenini anlamak ve bunlara çözüm üretebilmek adına ekonomide, kamu kesiminin yol haritasını bilmek gerekmektedir. Bu bağlamda öncelikle 2003 öncesi politika uygulamaları genel bir çerçeve itibari ile sunulacak, ardından 2003-2015 sonrası uygulanan politikalar üzerinde durulacaktır.

3.2.1. 2003 Yılı Öncesi Türkiye Ekonomisine Genel Bir Bakış

Para politikası uygulamalarına değinirken de belirtildiği gibi 1980'li yıllar itibari ile Türkiye ekonomisinde dışa açılmaya yönelik çalışmalar hız kazanmıştır. Kısıtlayıcı dış ticaret politikaları, bir yandan yerini kur politikalarına ve ithalat fonları bağlamında ek vergi uygulamasına bırakırken; diğer yandan, TL'nin değeri düşük tutularak ihracat teşvik edilmeye çalışılmıştır. Maliye politikasında, bütçe dışı fonların ağırlığı giderek artmış, bu durum da zamanla Hazine birliği ilkesine ters düşmüş ve politikalar başlangıçtaki etkinliğini yitirerek kamu mali disiplininin bozulmasına neden olmuştur. Bu dönemde kamu finansmanında borçlanma politikası, vergi politikasına göre daha çok kullanılmıştır. Bu nedenle de Türkiye'nin borç stoku aşırı derecede artmıştır. Özelleştirme, deregülasyon ve denetimin

hafifletilmesi gibi uygulamalar bu dönemde yaygın bir şekilde tatbik edilmiştir. 1994'te meydana gelen krizin ardından bir süre sıkılaştırılmış maliye politikaları uygulayan Türkiye'de, genişlemeci politikaların tekrar gündeme oturması fazla zaman almamıştır. Sonrasında 2001 krizine maruz kalan Türkiye ekonomisinde vergi, harcama ve borçlanma politikaları yeni düzenlemelerle ve bir bütünlük içinde uygulamaya konularak mali disiplin sağlamaya çalışılmış ve bu uygulamalar çoğunlukla kriz için iyileştirici bir reçete olup krizin etkilerinin hızla atlatılması sağlanmıştır (Eğilmez ve Kumcu, 2012, s.176).

Kriz döneminin hemen öncesinde Türkiye ekonomisinde yaşanan daralma sürecinin bertaraf edilmesi amacıyla 2000'li yılların başlarına IMF'nin Stand-By desteği ile girilmiştir. Bu programda öncelikli amaç bütçe ve bütçe dışı mali disiplinin sağlanması ve kamu açıklarının kapatılmasına yöneliktir. Bir başka amaç, Merkez Bankasının politika uygulamasına yönelik bir değişikliği kapsamaktadır. Buna göre, TCMB döviz alım-satımı yoluyla piyasayı kontrol etmeye çalışırken; faizler serbest bırakılacaktır. Son olarak ise yapısal reformların ve özelleştirmelerin gerçekleştirilmesi ve böylece enflasyon oranının düşürülmesi ve sürdürülebilir büyümenin sağlanması amaçlanmıştır (Susam, 2009, s.207). Program kapsamında ayrıca, Türkiye ekonomisine ait faiz dışı fazla hedefi üzerinde durulmuş ve bu hedef rakamsal olarak yükseltilmiştir (Güneysu Balaban, 2012, s.110). Programın olumlu etkileri henüz hissedilmeye başlarken Türkiye ekonomisi kendini bir anda krizin içinde bulmuştur.

2001 krizi ile birlikte öncelikle döviz kuru dalgalanmaya bırakılmıştır. Makro ekonomik hedefler ise yeniden gözden geçirilerek daha önce sözü edilen Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı uygulamaya konulmuştur. Bu program çerçevesinde, bankaların yeniden yapılandırılması ve Bankalar Kanunu'nun yeniden düzenlenmesi, görev zararlarının azaltılması ve kamuda şeffaflık artırılarak kamu finansmanının güçlendirilmesi, ekonomide rekabetin ve etkinliğin artırılması ve sosyal dayanışmanın güçlendirilmesi gibi amaçlara yönelik politikalar uygulanmaya başlamıştır (Susam, 2009, s.212).

Krizin etkileri yavaş yavaş azalmaya başlarken kurulan yeni hükümet, 16 Kasım 2002 tarihinde Acil Eylem Planı yayınlarak ekonomik alandaki hedeflerini ortaya koymuş ve kriz dönemi ile birlikte uygulamaya konan politikaların da etkisiyle başlayan kısmen istikrarlı olan süreç, 2002 sonrasındaki politikaların da başarılı sonuçlar doğurmasını sağlamıştır (Şimşek, 2007, s.61).

3.2.2. Türkiye Ekonomisinde 2003 Yılı Sonrasında Uygulanan Maliye Politikaları

Yeni hükümet ile birlikte ilk adımı atılan ve IMF programını destekleyen bir niteliğe sahip olan Acil Eylem Planının temelini; vergi ve harcama reformlarını kapsayan mali nitelikli tedbirler, özelleştirmeye ve reel sektöre yönelik yapısal reformlar ve dış ticarete yönelik bir takım tedbirler oluşturmuştur. Vergi ve harcama konusunda ilk yıllarda önemli adımlar atılmış ve vergi sistemi sağlıklı bir yapıya oturtulmuştur Ancak kayıt dışılığı caydırmaya yönelik olarak vergi politikalarının bu dönemde hala eksik olduğu düşünülmektedir. Yapısal reformlar anlamında bakıldığında ise özelleştirmeye ağırlık verildiği görülmektedir. Bu bağlamda uygun stratejiler çerçevesinde kamu varlıklarının satışları hızlandırılmaya başlamıştır. Reel sektöre yönelik olarak ise KOBİ'leri destekleyici bir takım önlemlerin yanında doğrudan yabancı yatırımların özendirilmesi için de çaba harcanmıştır. Reel sektöre yönelik tedbirler başlangıçta düşük düzeyde etkili olsa da sonraki birkaç yılda etkisi giderek artmıştır. Ayrıca, piyasalar açısından olumlu beklenti oluşturduğu düşünülen faiz dışı fazla vermeye dönük uygulamalar da istikrar tedbirleri olarak tatbik edilmeye devam etmiştir. Uygulanan istikrar programlarının gerektirdiği sıkılaştırılmış maliye politikaları (bununla birlikte sıkı para politikaları) finansal piyasalarda ve kamu mali dengesinde kırılğanlıkları azaltmıştır. Kamu maliyesinde yaşanan bu iyileşme süreci ile birlikte iç borçlanma oranlarında ve enflasyon oranında önemli azalmalar gözlenmiştir. 2007 genel seçimleri ile yılında yeniden kurulan hükümet, daraltıcı politikaların uygulanmasına devam etmiştir (Şimşek, 2007).

Türkiye ekonomisinde, kamu politikalarını şekillendirmek ve politika uygulamalarına yönelik olarak bir yol haritası belirlemek maksadıyla, gelecekteki üç yılı kapsayacak şekilde, 2006 yılı itibarı ile 2006-2008 dönemini kapsayan ilk Orta Vadeli Program uygulamaya konmuştur. OVP'nin sosyal ve ekonomik gelişmelerin daha sağlam bir zeminde sürdürüleceği ve ekonominin istikrarına katkı sağlayacağı düşünülmüştür. OVP'nin asıl amacının, Avrupa Birliği'ne üyelik yolunda ülkenin sosyal ve ekonomik anlamda kalkınmasını hızlandırmak ve ülke vatandaşlarının yaşam standartlarını iyileştirmek olduğu vurgulanmıştır. Programın asıl amacı dikkate alınarak; istikrarlı bir büyüme ortamı, ekonomide rekabetin arttırılması, sosyal içermenin ve insan kaynaklarının geliştirilmesi, bölgesel gelişmişlik farklarının minimize edilmesi, kamuda iyi yönetimin yaygınlaştırılması ve fiziki alt yapının düzenlenmesi gibi bir takım hedefler konulmuştur (Kalkınma Bakanlığı, www.kalkinma.gov.tr/Pages/OrtaVadeliProgramlar.aspx).

OVP'de ödemeler dengesine ilişkin olarak cari açığın sürdürülebilirliğinin sağlanmasının ve sağlam kaynaklarla finanse edilebilmesinin temel amaç olduğu

belirtilmiştir. Bu kapsamda, ihracata yönelik teşvik ve yardım uygulamalarının etkinleştirilmesi ve ihracatçılara dönük dış pazar imkânlarının arttırılması, dış pazarda rekabet edebilecek yüksek katma değerli ürünler yaratılması, ithalatta gözetim ve denetimin etkinleştirilmesi, petrol ihracatçısı ülkelerle olan ilişkilerde mevcut pazar payının arttırılması, araştırma-geliştirme (AR-GE) faaliyetlerinin yaygınlaştırılması, serbest ve tercihli ticaret anlaşmalarının yapılması ve uluslar arası yatırımların desteklenmesi gibi bir dizi öngöründe bulunulmuştur (Kalkınma Bakanlığı, www.kalkinma.gov.tr/Pages/OrtaVadeliProgramlar.aspx).

Dış ticaret açısından bakıldığında ise 2002 yılından 2008 yılına kadar olan dönemde ithalat ve ihracatta yüksek oranlı artışların varlığı dikkat çekmektedir. 2008 yılında meydana gelen küresel krizin derinleşmeye başlaması ile birlikte ortaya çıkan olumsuz hava, dış ticaret dengesine de yansımıştır. Kriz döneminde ithalatın ihracattan hızlı gerilemesi ve petrol fiyatlarındaki düşüş sebebiyle cari açık artışında bir azalma meydana gelirken sonraki dönemlerde cari açığın hızla arttığı gözlemlenmiştir (Acar, 2013, s.29-30).

2008-2009 yıllarında yaşanan Küresel Ekonomik Kriz ile dünya genelinde değişen dengeler neticesinde ivme gelişmekte olan ülkelerden yana dönmüştür. Türkiye bu dönemde krizin olumsuz etkilerini üstünden atmaya çalışırken, ihracatta alternatif pazar arayışlarına yönelmiştir. İç talepteki ve ihracattaki artışlar ekonominin büyümesinde olumlu etkilere sebep olurken; Orta Gelir Tuzağı'nda kalması Türkiye ekonomisi için önemli bir sorun halini almıştır. Yine krizden sonraki dönemde cari açıktaki meydana gelen hızlı artışlar, daha sonraki aşamalarda ekonomik büyüme beklentilerinin aşağı doğru revize edilmesine neden olmuştur. Bu bağlamda uygulamaya konan ve hiç üretilmeyen malların üretimini teşvik eden yeni teşvik sistemi düzenlenmiş ve cari açık ile mücadelede ithalatı azaltıcı etki yapması beklenmiştir (Karagöl, 2012).

Küresel ekonomide özellikle son yıllarda gelişmiş ekonomilerde var olan yüksek borçluluk düzeyi ve güvensizlik ortamı Türkiye gibi gelişmekte olan ekonomileri olumsuz etkilemektedir. Türkiye ekonomisi küresel piyasalardan kaynaklı dış ticaret hacmindeki daralmaları en aza indirmeye çalışmaktadır. İç talepteki ılımlı gidişatın, petrol fiyatlarındaki azalmanın, kurun rekabetçi düzeyde gerçekleşmesinin ve altın ticaretinin ihracat lehine dönmesinin cari işlemler dengesinde iyileşme sağladığı; Rusya ekonomisindeki sıkıntıların ise bavul ticaretini sınırladığı, dolayısıyla cari açıktaki meydana gelen iyileşmeyi sınırladığı belirtilmektedir. OVP tahminlerinde, 2016 yılına ilişkin cari işlemler açığının GSYİH'ye oranının tahmini yüzde 3,9 olarak öngörülmekte ve bu olumlu bir gelişme olarak vurgulanmaktadır (Maliye Bakanlığı, 2015).

Son yıllarda yayınlanan OVP'ler incelendiğinde mali disiplinin korunması ve bu yönde bir takım politikalar izlenmesi görüşü hala baskın görüş olarak varlığını sürdürmektedir. Bunun yanında, yine ekonomik büyümeye istikrar kazandırma, son yıllarda artan enflasyon oranını düşürme, istihdam düzeyini artırma ve cari açığı azaltma yönündeki bir takım hedeflerin de altı çizilerek, bu hedeflere yönelik uygulamaların hız kazanacağı belirtilmiştir. Cari açığın kontrol altına alınmasında yurtiçi tasarrufların artırılmasına yönelik çalışmalar yine son yıllarda üzerinde en çok durulan konulardan biridir. Türkiye ekonomisi için gerekliliği olmazsa olmaz bir hal alan yapısal reformlara yönelik yeni dönüşümlerden söz edilmekte ve ödemeler dengesine yönelik olarak ithalatın ihracata olan bağımlılığını azaltması ve ihracatta yüksek katma değerli ürün çeşitlendirmesi amacıyla yapısal reformların büyük önem taşıdığı vurgulanmaktadır. Bunun yanında, FED'in (Amerika Merkez Bankası) ve AMB'nin (Avrupa Merkez Bankası) almış olduğu politika kararlarının Türkiye ekonomisindeki dengeleri çok hızlı bir şekilde değiştirebildiğinin üstünde durularak; bu durumun cari açığın finansmanını ve reel ekonomiyi olumsuz etkilememesi için gerekli önlemlerin alınacağı da belirtilmektedir. Maliye politikası anlamında bakıldığında ayrıca mali disiplinin büyük ölçüde devam edeceği, kamu kesimi borçlanma gereğinin kontrol altında tutulacağı, kamu yatırımlarının özel sektörü destekleyici nitelikte ve verimlilik ile rekabet gücünü artırıcı olacağı, gelir dağılımının iyileştirileceği ve kalkınmanın destekleneceği, kamu borçlanmasının ağırlıklı olarak TL cinsinden yapılacağı ve özelleştirme faaliyetlerinin devam edeceği yönünde politika öngörülerini bulunmaktadır (Kalkınma Bakanlığı, www.kalkinma.gov.tr/Pages/OrtaVadeliProgramlar.aspx).

3.3. Diğer Politika Uygulamaları

Cari açığa yönelik olarak uygulamaya konulan diğer politikalar Kalkınma Bakanlığı'nın Türkiye'de Cari İşlemler Açığına yönelik olarak yayınladığı özel ihtisas komisyonu raporu⁴ dikkate alınarak sunulmaya çalışılacaktır. Söz konusu raporda, cari açıkla mücadele kapsamında uygulanan tasarruf, yatırım, enerji ve finansman politikaların ayrı bölümler halinde incelendiği görülmektedir.

Tasarruf politikaları, kredi genişlemesinin önlenmesine ve cari açıkların küçültülmesine yönelik olarak en önemli stratejiler olarak kabul edilmektedir. Bireysel emeklilik sisteminde devlet katkısına geçiş, sigortacılık sektörünün desteklenmesi, kayıt dışı ekonomi ile mücadele, uzun vadeli tasarrufların özendirilmesi ve uygulamaya konan veya uygulanması planlanan bir dizi maliye

⁴ Kalkınma Bakanlığı, (2014). Türkiye'de Cari İşlemler Açığı, *Özel İhtisas Raporu Komisyonu*, Ankara 2014.

politikası önemli tasarruf politikaları arasında sayılabilmektedir. Yeni Yatırım Teşvik Sistemi'nin yanında, GİTES (Girdi Tedarik Stratejisi) ve Türkiye Sanayi Stratejisi Belgesi gibi, yine cari açık ile mücadele kapsamında, ithalata olan bağımlılığı azaltarak, Türk sanayisinin rekabet edebilirliğini ve ihracat artışlarını teşvik etmeye yönelik diğer bir takım uygulamalar da bulunmaktadır.

Türkiye'nin enerjide dışa olan bağımlılığı, yüzde 75 seviyelerinde seyretmekte, dolayısıyla cari açığın önemli bir bölümünü enerji ithalatımız oluşturmaktadır. Bu nedenle yenilenebilir enerji, enerji verimliliği ve nükleer enerji kanunlarını içeren enerji sektörü reform programları uygulanmaktadır.

Kalkınma Bakanlığı Özel İhtisas Komisyonu Raporu'nda (2014) cari açığın finansmanına yönelik olarak uygulanan politika ve tedbirler ise aşağıdaki gibi sıralanmıştır:

- Yeni Sermaye Piyasası Kanunu,
- İstanbul Finans Merkezi Çalışmaları,
- Bireysel katılım sermayesi ve vergi desteği,
- Girişim sermayesi fonlarına vergi desteği sağlanması,
- Portföyünün yüzde 75'inden fazlası hisse senetlerinden oluşan yatırım fonlarının alım satımında stopaj oranının yüzde sıfıra düşürülmesi,
- Türkiye'de kurulacak ve yurtdışı fonları yönetecek portföy yatırım şirketlerine kolaylık sağlanması,
- Firmaların borçlanma yerine öz kaynaklarını kullanmalarının özendirilmesi,
- Yabancılar gayrimenkul satışına ilişkin yasal düzenlemeler.

4. Uygulanan Politikalara Yönelik Genel bir Değerlendirme

Türkiye ekonomisinde 2001 yılında, çoğunlukla yüksek kamu açıklarının sebep olduğu bankacılık krizi, ilerleyen aşamalarında reel sektörü de ciddi anlamda etkilemiştir. Bankacılık ile ilgili yapılan düzenlemeler, dalgalı döviz kuru rejimine geçiş, IMF ile yapılan anlaşmalar ve Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı gibi bir takım uygulamalarla krizin hem finansal sektörde hem de reel sektörde sebep olduğu olumsuzlukların yok edilmesi amaçlanmış ve bu dönemde uygulanan politikalar çoğunlukla başarıya ulaşmıştır.

2002 yılında iktidara gelen yeni hükümet ile birlikte Acil Eylem Planı devreye sokulmuştur. İstikrar programları ile bir yandan krizin etkileri giderilmeye çalışılırken; öte yandan, enflasyon oranları, faiz oranları ve en önemlisi kamu kesimi açıkları düşürülmeye çalışılmış ve istikrarlı bir büyüme hedeflenmiştir. Merkez Bankası açısından bakıldığında ise bu dönemde temel hedef fiyat istikrarıdır ve bütün politika uygulamaları başta enflasyonu düşürmeye yöneliktir.

Küresel ekonomik kriz 2008 yılında patlak verene kadar hedeflere ulaşma konusunda önemli yollar kat edilmiş, enflasyon rakamları hızlıca düşürülmüş, bütçe açıkları düşürülmüş ve potansiyel büyüme rakamları yakalanmıştır. Ancak, bunların yanında cari açığın yüksek rakamlara ulaşması gibi bir handicap oluşmuştur. Çünkü birçok gelişmekte olan ülke gibi Türkiye ekonomisindeki yapısal zayıflıklar sebebiyle büyüme oranlarındaki artış için borçlanmaya ya da dış kaynaklara ihtiyaç duymaktadır. Bu dönemde yüksek büyümenin maliyeti artan cari açık oranları olmuştur. Nitekim 2008’de meydana gelen krize kadar Türkiye ekonomisinde sıkılaştırıcı para ve maliye politikalarının uygulanmasına devam edilmiştir.

Türkiye ekonomisinin 2001 krizinde aldığı önlemlerin, Küresel krizin olumsuz etkilerini azalttığı vurgulanmış olsa da; Türkiye ekonomisinde bütçe açıklarında meydana gelen ciddi artış, işsizlik oranlarındaki yükselme ve ekonominin küçülmesi resesyon olgusunu da beraberinde getirmiştir. Kriz döneminde gelişmiş ekonomilerin genişletici politikaları sebebiyle dünya genelinde bir likidite bolluğu oluşmuş, bu da gelişmekte olan ekonomileri olumlu yönde etkilemiştir. Krizin etkilerini azaltmaya çalışırken ekonomiyi canlandırmak adına bir takım genişlemeci politikalara başvurulsa da bunların uzun dönemli bir kalıcılığı olmamış, hükümet ve Merkez Bankası krizin etkilerinin yavaş yavaş atlatılmaya başlaması ile birlikte genişlemeci politikalardan sıkılaştırıcı politikalara doğru geçiş stratejileri açıklamaya ve uygulamaya başlamışlardır.

Kriz sonrasında bütçe açıklarını kapatmada önemli adımlar atılmış ve bu yönde başarıya ulaşılmıştır. Ancak son yıllarda artan cari açığın ciddi bir risk oluşturduğu düşünüldüğü için bir yandan da cari açığın azaltılmasına yönelik politikaların uygulanmasına ağırlık verilmesi, ekonomik büyümenin potansiyelinin altında gerçekleşmesine sebep olmuştur.

Yine son yıllarda Hükümet ve TCMB’nin makro değişkenlerle ilgili olarak yaptıkları tahminlerin çoğunlukla gerçekleşen rakamlardan büyük ölçüde farklı olduğu gözlemlenmektedir. Bu durumun, ekonominin başka bir takım değişkenlerden de önemli derecede etkilendiği ancak bunların dikkate alınmadığının bir göstergesi olduğu düşünülmektedir. Tahminlerde tutarlılığın arttırılabilmesi ve sağlam politikaların uygulamaya konulabilmesi için ekonomiyi etkileyen siyasal ve jeopolitik riskler gibi diğer bazı faktörlerin de dikkate alınması gerekmektedir.

Son yıllarda ekonomideki önemli bazı makro değişkenlere bakıldığında bütçe açığının düşük düzeyde tutulması ve faiz dışı fazla yaratma hedeflerinde belirgin bir şekilde olumlu gidişat gözlenmektedir. Bu anlamda, uygulanan maliye politikasını başarılı olarak kabul etmek mümkündür. Merkez bankası yönüyle baktığımızda ise enflasyonu ve faizi denetim altına almada kısmi bir başarı sağladığı ancak hedeflerden çok uzaklaşan gerçekleşen enflasyon rakamlarının bir başarısızlık

unsuru olduğu görülmektedir. Kredi kullanımındaki artış hızının yavaşlaması son dönemlerde altı sıklıkla çizilen makro ihtiyati politikalar anlamında olumlu bir gösterge olarak kabul edilirken, yine sıkça vurgulanan ve Türkiye ekonomisi için hayati bir öneme sahip olan yapısal reformların uygulanması konusundaki eksiklikler ise politika başarısızlığı olarak gösterilebilmektedir.

Son olarak cari işlemler dengesizlikleriyle mücadelede izlenen politikaların, siyasi ve jeopolitik bir takım risk unsurları nedeniyle istenilen düzeyde sonuç vermediğini söylemek mümkündür. Ancak petrol fiyatlarındaki düşüşün ve sıkılaştırıcı politikaların kısmi etkisi ile cari açığın azalmaya başladığını söylemek olası gözükmemektedir.

5. Sonuç

Cari açığa sebebiyet veren çeşitli faktörler bulunmakta ve bunların tümünün aynı anda kontrolü kaliteli ve uygulanabilir politika önlemleri gerektirmektedir. Cari açığın sürdürülebilirliğinin ve finansmanının nasıl sağlanacağından önce cari açık dinamiklerinin iyi bilinmesinde yarar vardır. En önemli amacı cari açığın belirleyicilerini ortaya koymak olan bu çalışmada, cari açığın belirleyicilerine yönelik olarak yapılan çalışmalar ve Türkiye’de cari açıklarla mücadelede uygulanan ekonomi politikalarına geniş bir biçimde yer verilmiştir.

Cari açığa yönelik alınması gereken tedbirlerden en önemlisi ve en yaygın kabul göreni, yurtiçi tasarrufların arttırılmasıdır. Tasarruf-yatırım açığı son yıllarda cari işlemler dengesinin en hayati değişkeni olması hususundaki en büyük adaydır. Tasarruf yetersizliği, ekonomiyi dış kaynağa muhtaç hale getirmekte ve ekonominin kırılganlığını arttırmaktadır. Dolayısıyla cari açık ile mücadelede, tasarruf arttırıcı politikalara öncelik verilmelidir. Popülaritesi her geçen gün artan bireysel emeklilik sisteminin teşvik edilmesi bu kapsamda değerlendirilmesi olası bir uygulama gibi gözükmemektedir. İthalatı pahalı hale getirebilmek adına kur artışına izin vermek, iç talebi ve ithal tüketimini –çoğunlukla gösteriş tüketimini- azaltmak, enerji tasarrufu politikaları ve yenilenebilir enerji kaynakları geliştirmek cari açıkla mücadele kapsamında diğer önemli tedbirler arasında yer almaktadırlar. Cari açık ile mücadelede elzem bir nitelik taşıyan bir diğer husus ise ihracatı arttırmaya yönelik bir takım politika uygulaması olacaktır. İhracatı arttırmaya söz konusu teşvikler veya ithalatı kısıacak uygulamalar olabileceği gibi ithal mal ve hizmetlerin ihracatla ikame edilmesi şeklinde de olabilir.

Merkez Bankası para politikaları boyutunda bir değerlendirme yapılacaktır. Olursa, finansal hareketlilik ve döviz kurundaki oynaklık da cari işlemler açığını etkilediğini söylemek mümkün olacaktır. Nitekim TCMB 2010 yılından itibaren uygulamaya koyduğu finansal istikrar hedefi ve kur politikaları ile cari işlemler açığı ile mücadelede önemli bir yol kat etmiş olsa da politikaların belirlenmesinde ülke

içindeki bir takım sosyoekonomik değişkenlerin dikkate alınması özellikle son dönemlerde sosyal, siyasal ve jeopolitik anlamda geline nokta büyük önem teşkil etmektedir. Faiz oranları ise Türkiye ekonomisi için cari açık ile mücadelede kullanılan diğer bir önemli politika değişkenidir. Faiz oranlarının artması, ülkeye yabancı kaynak girişini arttırmakta ve ulusal paranın değerlendirilmesi yoluyla ithalatı arttırmaktadır. TCMB'nin son dönemlerde politika faizi oranını arttırmak istememesinin en önemli destekçilerinden bir tanesi cari açıkla mücadele yolunda faizin artırılmasının tutarsız bir uygulama olması gerçeğidir.

Sektörel anlamda bakıldığında ise ihracat teşviklerinin yanı sıra ihracatta yüksek katma değerli üretim yapısına geçmek ve AR-GE yapısını geliştirerek yüksek teknolojiyi çıktılar üretmek cari işlemler açığını önemli ölçüde azaltacak uygulamalar arasında bulunmaktadır. Bunların yanında, ölçek ekonomilerinden faydalanmak, büyük pazarlara ulaşımın sağlanması, ekonomide rekabeti arttırmak ve değer yaratacak projeleri desteklemek hem cari açığı hem de istihdamı iyileştirecek önlemler arasında sayılabilmektedir.

Politika anlamında bakıldığında hükümetin, sıkılaştırıcı maliye politikaları uygulamaya devam etmesi; TCMB'nin ise para politikalarını gevşetmesi cari açığın azaltılması hususunda yararlı yol haritaları olacaktır. Burada, Hükümetin harcama kısıcıcı ve gelir arttırıcı politikaları ile TCMB'nin ekonomideki toplam para arzını arttırmaya yönelik politikalarının birlikte ancak birbirinden bağımsız uygulanmasından bahsedilmektedir.

Bütün bu bahsedilen politika uygulamaları ve tedbirlerin dışında Türkiye ekonomisinin en önemli sorunu yapısal reformları hayata geçirememesi olup, yapısal reformların hayata geçirilmesi, cari açıkla mücadele yolunda da önemli bir adım niteliğindedir. Bu bağlamda, siyasal, sosyal, ekonomik, kurumsal ve sektörel reformların bir an önce uygulamaya konulması gerekmektedir. Anayasa değişikliği, eğitim sisteminin iyileştirilmesi, adalet sisteminin geliştirilmesi ve kurumların bağımsız hale getirilmesinin yapısal reformlar listesinin başını çektiği düşünülmektedir. Ekonomik anlamda ise büyümede ithalata bağımlılığının azaltılmasına ve enerji reformlarına önemli derecede gereksinim olduğu yadsınmaz bir gerçektir.

Bu çalışma, 2003-2015 dönemine ilişkin uygulanmış ekonomi politikalarını irdeleyerek Türkiye ekonomisine ilişkin elzem bir nitelik taşıyan cari açık problemine dikkat çekmeyi amaçlamıştır. Çalışmadan elde edilen sonuçların ve uygulanan politikaların derlenmesinin ve değerlendirilmesinin literatüre önemli katkısı olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

Acar, F. (2013). Türkiye Ekonomisine Genel Bakış (2001-2013), ÇSGB Çalışma Dünyası Dergisi, Cilt:1, Sayı:2, 15-32.

Bayat, T., Şahbaz, A. ve Akçacı, T. (2013). Petrol Fiyatlarının Dış Ticaret Açığı Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği, Erciyes Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, Sayı:42, Temmuz-Aralık 2013, 67-90.

Bayrak, M. ve Esen, Ö. (2011). Bütçe Açıklarının Cari İşlemler Dengesi Üzerine Etkileri: İkiz Açıklar Hipotezinin Türkiye Açısından Değerlendirilmesi, Ekonomik Yaklaşım, Cilt:23, Sayı:82, 23-49.

British Petrol, British Petroleum databank www.bp.com, (Erişim: 01.04.2016).

BÜMKO. Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü, www.bumko.gov.tr (Erişim:01.04.2016).

Danışman, Y. (2009). İkiz Açıklar ve Doğru Makroekonomi Politikası Seçimi, Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı Mesleki Yeterlilik Tezi.

Eğilmez, M. (2013). Dış Ticaretin Kur ile İlişkisi, www.mahfiegilmez.com, 30 Mart 2013, (Erişim: 01.03.2016).

Eğilmez, M. ve Kumcu, E. (2012). Ekonomi Politikası: Teori ve Türkiye Uygulaması. (Onyedinci baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Esen, E., Yıldırım, Z. ve Kostakoğlu, F. (2012). Faiz Oranındaki Bir Artış Cari İşlemler Açığını Arttırır mı?, DPUJSS, Number.32, Vol.II, April 2012.

Eşiyok, B.A. (2012). Türkiye Ekonomisinde Cari Açık Sorunu ve Nedenleri, *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, Cilt:49, Sayı:569, 63-86.

Günçavdı, Ö. (2013). Türkiye Ekonomisinde Cari Açık ve Enflasyon Gerçekte Neyi Gösterir?, www.t24.com.tr, 29 Kasım 2013, (Erişim: 01.03.2016).

Güneysu Balaban, K. (2012). Kurallı Maliye Politikası ve Türkiye’de Kurallı Maliye Politikası Uygulamasına İlişkin Model Önerisi, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Mayıs 2012.

Kalkınma Bakanlığı, www.kalkinma.gov.tr (Erişim 15.10.2015).

Kalkınma Bakanlığı, Orta Vadeli Programlar, <http://www.kalkinma.gov.tr/Pages/OrtaVadeliProgramlar.aspx>, (Erişim:10/03/2016).

Kalkınma Bakanlığı, (2014). Türkiye’de Cari İşlemler Açığı, Özel İhtisas Raporu Komisyonu, Ankara 2014.

Karagöl, E.T. (2012). Ak Parti Dönemi Türkiye Ekonomisi, Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı.

Maliye Bakanlığı, (2015). Yıllık Ekonomik Rapor, www.maliye.gov.tr, (Erişim:10/03/2016).

Susam, N. (2009). Türkiye’de Uygulanan Maliye Politikaları 1923-2008. İstanbul: Derin Yayınları.

Şimşek, H.A. (2007). Türkiye’de 2000 Sonrasında Uygulanan İstikrar Programlarının Kamu Maliyesine Etkileri, Finans, Politik & Ekonomik Yorumlar, Cilt:44, Sayı:512, 52-67.

TCMB, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Elektronik Veri Dağıtım Sistemi, evds.tcmb.gov.tr (Erişim:01/04/2016).

TCMB, Para ve Kur Politikası Metinleri, <http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TCMB+TR/TCMB+TR/Main+Menu/Yayinlar/Temel+Politika+Metinleri/Para+ve+Kur+Politikasi+Metinleri> (Erişim:15/02/2016).

TCMB. (2015). Tasarruf-Yatırım Dinamikleri ve Cari İşlemler Dengesi. Ankara: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası.

Telatar, E. (2011). Türkiye’de Cari Açık Belirleyicileri ve Cari Açık-Krediler İlişkisi, Bankacılar Dergisi, Sayı 78, 22-34.

Telatar, O.M. ve Terzi, H. (2009). Türkiye’de Ekonomik Büyüme ve Cari İşlemler Dengesi İlişkisi, Atatürk Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, Cilt:23, Sayı:2, ss.119-134.

YASED (Uluslararası Yatırımcılar Derneği). (2011). Türkiye’nin Cari Açığı: Makro ve Mikro Açından Nedenleri ve Çözüm Önerileri. Kasım 2011.